

The Old Church Slavonic Translation of the *Ἀποστόλων βιβλος* in the edition of NIKOLAAS van WIJK †, edited by Daniel Armstrong, Richard Pope and C.H. van Schooneveld, Mouton, The Hague—Paris 1975, str. VIII + 310.

Dugo očekivano i davno najavljeno van Wijkovo izdanje *Ἀποστόλων βιβλος* konačno je pred nama, zahvaljujući trudu Daniela Armstronga, Richarda Popea i C.H. Schoonevelda koji su rukopis priredili za tisak. O burnoj povijesti i neobičnoj sudbini rukopisa opširno izvještava van Schooneveld, koji je najzaslužniji da se taj vrijedan rukopis napokon pojavio u tisku. Tako iz njegove Uvodne riječi (*Foreword*, str. IV—VIII) saznajemo da se, u vrijeme kad je 1941. g. van Wijka zadesila smrt, završeni rukopis paterika već nalazio kod izdavača Südostforschungen Fritza Valjavca. Ratne neprilike onemogućile su, međutim, da se rukopis tiska. Nakon rata bilo je ponovnih pokušaja da se rukopis izda, ali istom 1953. g. pokazale su se za to stvarne mogućnosti kad je poznata izdavačka kuća Mouton odlučila da pokrene novu seriju »Slavic Printings and Reprintings«, kojoj bi na čelu stajalo van Wijkovo izdanje paterika. Kad se konačno 1956. g., pošto je izdavač nabavio potreban slog, započelo slaganjem knjige, činilo se da je izdanje blizu svom konačnom ostvarenju. Međutim, na tom putu ispriječile su se nove prepreke tako da je knjiga izišla kao 1. svezak spomenute serije, koja je u međuvremenu dosegla 290 brojeva, sa zakašnjenjem od gotovo 20 godina.

Van Wijkovu Uvodu uz izdanje teksta prethodi u knjizi poseban Predgovor (*Preface*, str. 1—24) na engleskom jeziku u kojemu je jedan od izdavača R. Pope sažeo sve probleme o pateriku, uključujući i rezultate najnovijih istraživanja pod dva pitanja: 1. Da li je Metodije preveo paterik? (*Did Methodius translate a Patericon?*, str. 1—17) i 2. Ako je Metodije preveo paterik, koji je to bio paterik? (*If Methodius translated a Patericon, which one was it?*, str. 17—24). Ne pokušavajući da riješi još uvijek sporno i mnogo raspravljano pitanje o tom da li pod izrazom »отѣцьскыѣ кнѣгѣ« iz XV pogl. Žića Metodijeva treba razumjeti paterik ili koje drugo djelo, R. Pope iznosi i ujedno konfrontira u prvom dijelu svoga Predgovora razna mišljenja o tom problemu. Među njima najviše predstavnika ima zasad teza da je Metodije preveo paterik. Istakao ju je prvi Šafařík, a prihvatili su je za njim mnogi drugi, pa tako i van Wijk koji ju je zastupao u svim svojim radovima. U današnje vrijeme uz nju pristaju, iznoseći dokaze u potvrdu svoga mišljenja F. V. Mareš i S. Nikolova. Pojedini autori razilaze se jedino u pitanju o kojem se tipu paterika radi.

Dosta pristaša ima i mišljenje Grivca koji smatra da se izraz »отѣцьскыѣ кнѣгѣ« odnosi na prijevod homilijara u koji je mogao biti uključen i izbor iz paterika. To su mišljenje podržali i dalje razvijali Gošev i Nahtigal, a u najnovije vrijeme E. Bláhová i D. Ivanova-Mirčeva.

Bez većih odjeka ostalo je mišljenje Nikoljskoga prema kojemu bi »отѣцьскыѣ кнѣгѣ« značile egzegetska tumačenja biblijskih tekstova, dok je sasvim osamljeno mišljenje Aitzetmüllera koji pokušava dokazati

da je Metodije preveo Pčelu. Isključujući posljednju teoriju kao posve neosnovanu, R. Pope se ne odlučuje ni za jednu od preostalih triju, koje smatra podjednako prihvatljivima. On, naime, sasvim ispravno zaključuje da se pitanje Metodijeva prijevoda »отѣцьскихъ книгъ« ne može zadovoljavajuće ni konačno riješiti bez podrobne usporedbe spomenutih djela s tekstovima sigurna metodijanskog porijekla, a za to su u prvom redu potrebna izdanja tekstova.

U vezi s pitanjem: Ako je Metodije preveo paterik, koji je to bio paterik?, raspravlja R. Pope u drugom dijelu Predgovora o rimskom, sinajskom, skitskom i tzv. »svodnom« pateriku kao mogućim kandidatima za Metodijev prijevod, iznoseći pri tom dokaze pojedinih autora u prilog jednom ili drugom pateriku. Prema njegovu mišljenju čitava diskusija oko prvenstva paterika, u kojoj je van Wijk zastupao skitski paterik, Mareš rimski, Ivanova-Mirčeva sinajski i Nikolova »svodni«, daleko je još od svog zaključenja. Diskusija je ipak pokazala da su tri potpuna paterika (skitski, rimski i sinajski) bila prevedena najkasnije do početka 10. st., što u rezultatu nije manje važno nego odgovor na pitanje koji je paterik preveo Metodije, ukoliko ga je uopće preveo.

Popeovim Predgovorom na žalost nisu obuhvaćeni rezultati simpozija o pateriku, održanog u svibnju 1974. g. u Beču, koji su, iako ne donose nova rješenja nekih pitanja, veoma zanimljivi, a djelomično čak nadopunjuju van Wijkovo izdanje. Stoga će svatko tko bude želio dalje istraživati pitanje paterika morati uz van Wijkovo kapitalno djelo posegnuti i za materijalima tog simpozija, koji su objavljeni u časopisu Staroslavenskog instituta *Slovo*, br. 24, Zagreb 1974.

Iza Predgovora slijedi van Wijkova bibliografija o patericima (str. 25—26) te njegov Uvod (*Einleitung*, str. 29—92). Tekst Uvoda, koji je osim izgubljene 3. str. rukopisa sačuvan u cijelosti, tiskan je nepromijenjen na originalnom njemačkom jeziku. Izdavači su ga popratili samo najnužnijim bilješkama i dopunama koje su označili posebnim šiljatim zagradama.

Van Wijkov Uvod sadrži 7 kraćih poglavlja koja nose ove naslove:

I. Problem Metodijeva prijevoda paterika (*Das Problem von Methods Paterikon-Übersetzung*, str. 29—32)

II. 'Ανδρῶν ἁγίων βιβλος i njegov slavenski prijevod (*Die 'Ανδρῶν ἁγίων βιβλος und ihre slavische Übersetzung*, str. 33—36)

III. Rukopisi slavenskog prijevoda (*Die Handschriften der slavischen Übersetzung*, str. 37—43)

IV. Cilj i svrha ovog izdanja (*Zweck und Aufgabe der vorliegenden Ausgabe*, str. 44—46)

V. Sadržaj pojedinih redakcija *Ανδρῶν ἁγίων βιβλος* (*Inhalt der einzelnen Redaktionen der slavischen 'Ανδρῶν ἁγίων βιβλος*, str. 47—67)

VI. Drugi crkvenoslavenski paterici (*Die andern kirchenslavischen Paterika*, str. 68—79)

VII. Jezični karakter slavenskog 'Ανδρῶν ἁγίων βιβλος (*Die sprachliche Charakter der slavischen 'Ανδρῶν ἁγίων βιβλος*, str. 80—89)

Na kraju Uvoda dao je još van Wijk svoje napomene uz izdanje teksta (*Vorbemerkungen zum Textabdruck*, str. 90—92).

Pošto je zaključio da je paterik, za koji pretpostavlja da ga je preveo Metodije prijevod Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλος, tj. grčke zbirke apoftegma i anegdota iz života egipatskih monaha (gl. I), van Wijk govori o odnosu Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλος i njegova slavenskog prijevoda koji je poznat kao skitski paterik (pogl. II). Taj je prijevod sačuvan u brojnim rukopisima. Sam ih autor navodi 35, a izdavači dodaju još tri rukopisa za koje se sigurno može reći da pripadaju tipu skitskog paterika (pogl. III). Ovdje treba napomenuti da tom tipu pripada i Pečki paterik srpske redakcije (zbirka manastira Pečke patrijaršije br. 86) iz posljednje četvrti XIII st., o kojemu je na već spomenutom simpoziju o pateriku prvi put izvijestila Biljana Jovanović. Opis i podroban sadržaj tog rukopisa, zasad najstarijeg južnoslavenskog predstavnika skitskog paterika, objavila je među materijalima o pateriku u Slovu br. 24, str. 139—188, gdje je ujedno ispravila van Wijkovo datiranje Leidenskih fragmenata koje stavlja u tridesete godine XIV st., a ne kao van Wijk na kraj XIII i početak XIV st., te kulturno-povijesno objasnila rukopise koje van Wijk stavlja u grupu prvobitnih prijevoda (pogl. IV).

I podatke van Wijkova popisa sadržaja skitskog paterika (pogl. V) danas je neophodno nadopuniti mnogo detaljnijim i vrlo preglednim popisom sistematske zbirke što ga je objavio W. R. Veder u Slovu 24, str. 59—94. Taj je popis izradio W. Veder po poglavljima na temelju 12 rukopisa, dajući uz naslove poglavlja i *incipite* pojedinih članaka. Prednost njegova popisa leži i u tom što je pojedine članke identificirao, gdje god je to bilo moguće, s člancima grčkih sistematskih zbirki po pravilima koja je izradio J. C. Guy u svom kapitalnom djelu o grčkoj tradiciji apoftegma (Apophtegmata Patrum, Subsidia Hagiographica 36, Bruxelles 1962).

U svezi s pretpostavkom da je Metodije autor slavenskog prijevoda skitskog paterika, van Wijk se osvrće i na ostale poznate paterike: dvodjelni paterik (alfabetni i jeruzalemski), Pseudo-Μέγα-Δειμωνάριον, sinajski i egipatski. Uspoređujući neke njihove leksičke osobine s leksikom skitskog paterika, van Wijk zaključuje o većoj starini skitskog paterika (pogl. VI). Nju dokazuje također u zasebnom posljednjem poglavlju brojnim arhaizmima u jeziku i napose prisutnošću panonomoravizama u leksiku na osnovi kojih je van Wijk prvenstveno gradio svoju tezu o Metodijevu autorstvu slavenskog prijevoda Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλος.

Na kraju Uvoda dao je van Wijk u svojim Napomenama uz tekst još neke kraće bilješke o rukopisima koje je uzeo za izdanje i koristio za kritički aparat. To su rukopisi: Bečki br. 137 (152) tzv. Mihanovićev, Bečke nacionalne biblioteke, kao osnovni, te Pariški br. 10, Pariške nacionalne biblioteke, kao usporedni, kojim je ujedno popunio listove koji nedostaju u Mihanovićevu rukopisu. Za svaki od njih dao je pregled svešćića, konstatirajući pritom manjke nekih listova koje su raniji opisivači previdjeli. Očito je da je van Wijk namjeravao dati i varijante iz Leidenskog rukopisa i rukopisa manastira Krke, no kako popis tih varijanata nije sačuvan, izdavači su zaključili da se izgubio ili pak nije ni postojao.

Izdanje teksta izdavači su popratili još kratkom Bilješkom (*Note on the reproduction of the text*, str. 94) iz koje je vidljivo da je tekst tiskan kako ga je priredio van Wijk, bez ikakvih izmjena, osim ako su izdavači uspoređujući van Wijkov rukopis s fotokopijama originala utvrdili neku pogrešku ili ispuštanje. U Bilješci su također objašnjeni znakovi koji su upotrebljeni u izdanju teksta.

Sam tekst paterika s varijantama iz Pariškog rukopisa ispod teksta tiskan je na str. 95—310 crkvenom ćirilicom. Izdavači su nastojali da, koliko je to moguće, tipografski predoče sve osobine rukopisa. Tako npr. u izdanom tekstu tiskani redak odgovara izdanom retku, kraćene riječi ostavljene su pod titlom, zadržana su nadredna slova i sačuvana je uglavnom originalna ortografija. U tekst su, očito po uzoru na grčka izdanja, uvedeni jedino interpunkcijski znakovi zareza, točke i zareza za znak pitanja i podignute točke za početak upravnog govora. Što se tiče označavanja title i nadrednih slova u tisku, treba reći da to za većinu današnjih tiskara predstavlja pravi tehnički podvig, koji je ovdje vrlo uspješno riješen, no pitanje je da li je takvo rješenje na koje su se odlučili izdavači ovdje sasvim svrsishodno. Naime, na taj način je namjena ovog izdanja, za koje postoji sigurno širi interes, ograničena više-manje na paleoslaviste. Stoga je doista šteta što tekst nije izdan s razriješenim kraticama i bez nadrednih znakova, kao što je danas već prilično uobičajeno u izdanjima crkvenoslavenskih tekstova, što bi bez sumnje olakšalo razumijevanje teksta i onima koji nisu sasvim vješti u staroslavenskom.

Budući da nije izdan faksimil rukopisa ne možemo provjeriti točnost čitanja, no koliko se može zaključiti na osnovi samog čitanja teksta, prijepis i korekture su besprijekorno obavljene, što je osim izdavača i korektora sigurno zasluga i tiskare koja je savjesno obavila ne baš lagan posao za jednu neslavensku tiskaru.

Ako svim navedenim kvalitetama ovog izdanja dodamo još vrlo ukusnu vanjsku opremu knjige, onda doista možemo reći da se radi u svakom pogledu o vrlo vrijednom i za slavističku nauku osobito korisnom djelu.

Biserka Grabar

JOSIP VRANA, Najstariji hrvatski glagoljski evanđelistar. Srpska akademija nauka i umetnosti. Posebna izdanja, knj. 484. Odeljenja jezika i književnosti knj. 24. Beograd 1975, str. 239 + 3 snimke.

Na kraju svoga referata o makedonskoj redakciji staroslavenskih evanđelja (*Zbornik Simposium 1100-godišnjina od smrtta na Kiril Solunski*, 2, str. 51—66) pozvao je J. Vrana slaviste na proučavanje hrvatsko-glagoljskih evanđelistara. I kao što se to moglo i očekivati, prvi i vrlo obilan odgovor na taj poziv pružio nam je on sam u knjizi navedenoj u naslovu ovoga prikaza. Prije njega odlomke evanđeoskih čitanja iz izvora hrvatske redakcije prikupio je i tiskao glagoljicom Ivan Berčić

SLOVO

27

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA U ZAGREBU

ZAGREB 1977

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA
»SVETOZAR RITIG«

Izlazi 1 put godišnje

UREDNIŠTVO: 41103 ZAGREB, DEMETROVA 11

BR. 27

Urednički odbor:

ANICA NAZOR,
MARIJA PANTELIĆ, JOSIP TANDARIĆ

Glavni i odgovorni urednik:

ANICA NAZOR

Korektori:

ALOJZ JEMBRIH, JASNA VINCE

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1978.